

Metodološke pristranskosti v družboslovni znanosti: oblikovanje metodološke izbire

Klara Čalušić

*Študentka Univerze na Primorskem
68223037@student.upr.si*

Nina Krmac

*Univerza na Primorskem
nina.krmac@pef.upr.si*

Prispevek se osredotoča na prikrito delujoč učinek pristranskosti v sodobni znanosti, ki se nanaša na namensko ali nenamensko izogibanje rabi kvalitativne metodologije v odnosu na kvantitativno. V tem kontekstu se sprašujemo, kako tovrsten pojav oblikuje odnos znanstvene skupnosti do različnih metodoloških pristopov in posledično raznovrstnost znanstvenih spoznanj v družboslovju. Osrednjega pomena je preučevanje koncepta družbe znanja, znotraj katerega se soočamo z zastavitvijo, da morajo znanstvena spoznanja v največji možni meri služiti družbenemu napredku. Takšno stanje ustvarja pogoje za vzpostavitev pozitivistične miselnosti znotraj znanstvenega prostora, ki je utemeljena na matematičnem pripisovanju vrednosti raziskovalnega dela. S tega vidika članek obravnava tudi metodološki spor med zagovorniki kvantitativnega in kvalitativnega raziskovanja. Na podlagi članka je ugotovljeno, da metodološko izbiro oblikujejo psihološki, sociološki in izobraževalni dejavniki ter poudarjena potreba po boljšem razumevanju tovrstnih odnosov znotraj različnih znanstvenih disciplin. V članku se izkaže potreba po analizi rabe metodologij znotraj zaključnih del študentov ter izvedbe intervjujev z raziskovalci, uredniki znanstvenih revij in doktorski študenti.

Ključne besede: metodološka izbira, kvalitativno in kvantitativno raziskovanje, družba znanja, odnosi znanstvene skupnosti, paradigmatični premik

Uvod

Ustvarjanje znanosti se pogosto dojema kot nekaj nadčloveškega, skoraj božanskega oz. kot sveto storitev človeštva (Bochner 2017), pri čemer je znanstvenik pogosto razumljen kot neke vrste intelektualni heroj, ki poganja družbeni napredek. Znanost pa ne zaznamuje le življenja znanstvenikov, univerzitetnikov, raziskovalcev in pedagoškega osebja, ki naseljujejo znanstveno okolje ter se z njim poklicno ukvarjajo, temveč vpliva na življenje vseh posameznikov ne glede na to, ali se za to zavestno odločijo ali ne (Leshner 2003). To je razvidno že iz dejstva, da je pojem znanost našel mesto v vsakdanjih debatah tako strokovne kot tudi laične javnosti. Zgodovina priča o ključnih pridobitvah znanosti na številnih področjih v obdobju razsvetljenstva, ki so, kot pojasnjuje Singh (2022), obljubljale osvoboditev človeštva iz spon pomanj-

kanja. S tem se je okrepilo tudi zaupanje v pozitivistično znanost in slednjo dokončno uveljavilo kot prevladujočo paradigmo širokih struktur raziskovalcev s celega sveta.

Čeprav je vpliv kvantifikacije znanstvenega prostora sčasoma upadel, so njegove posledice še vedno vidne v delovanju nekaterih aparatov. Raziskovalci in znanstvenoraziskovalni inštituti vsakodnevno v objavo pošiljajo na stotine člankov najuglednejšim znanstvenim založbam. Količina člankov je običajno večja od prostora, ki ga revije namenjajo objavam, zato gre vsak prispevek skozi zahtevno uredniško presojo. Pri tem uredniški odbor še posebno skrb namenja metodološki natančnosti, vendar zgolj izsledki raziskav niso prepričljivi, saj je pomembno, kako je raziskovalec prišel do rezultatov (Kim, Kester in Han 2022). Način, kako je obravnaval določen pojav, je za raziskovalce enako pomemben ali celo bolj od same vsebine, ki jo preučuje. Nekateri izmed raziskovalcev se radi dojemajo in predstavljajo kot izključno kvantitativni ali kvalitativni raziskovalci (Druckman in Donohues 2020). Na podlagi izsledkov dosedanjih raziskav se kvalitativni raziskovalci, ki želijo svoje članke objaviti v uglednih družboslovnih revijah, soočajo z večjimi ovirami kot njihovi kvantitativni kolegi. Objavljanje v prvi vrsti otežujejo stroga in neustrezna merila ocenjevanja, ki temeljijo na pozitivističnih težnjah po matematičnem ovrednotenju ustreznosti raziskovalnega dela (Welch in Piekkari 2017; Lenger 2019). Helle Neergaard (2014) razmišlja, da se avtorji kvalitativnih raziskav soočajo s pretiranim utemeljevanjem svoje metodološke izbire, da bi prvenstveno recenzente prepričali o njeni primernosti.

To je samo eden izmed mnogih razlogov, zakaj kvalitativna metodološka izbira v družboslovju ostaja kompleksna tematika, ki ji lahko povežemo z organizacijo sodobne znanstvene kulture. V kontekstu tega zaznavamo raziskovalno praznino med obstoječim znanjem in tistim, ki ga še iščemo. Vsebinsko praznino utemeljujemo z zaznanim pomanjkanjem raziskav, ki poglobljeno in celostno obravnavajo raznovrstnost odnosov do kvalitativnega raziskovanja, kar omejuje razumevanje metodoloških preferenc ter razlogov za popularizacijo nekaterih metodoloških pristopov v primerjavi z drugimi. S tega vidika še vedno ne vemo, kako in zakaj raziskovalci ter udeleženci znanstvenega prostora izbirajo med metodologijami.

Prispevek odpira pogled na pogloblitve probleme, najtesneje povezane s položajem kvalitativne metodologije v sodobni znanosti, opozarja na pomanjkljave in potrebe po raziskovanju njenega področja, prisotnosti in načina, na katerega se jo dojema v akademskem prostoru. Ključen prispevek članka je v iskanju dejavnikov, ki oblikujejo odnos do kvalitativne metodologije, in njihovi izpostavitvi v zaključku razprave.

Opredelitev paradigem raziskovanja

Bistvu paradigem se je teoretsko najbolj približal Kuhn (1996) z vpeljavo izraza paradigma v filozofijo znanosti, s katerim je označil univerzalno priznane znanstvene dosežke, ki za določeno obdobje znanstveni skupnosti zagotavljajo modele problemov in rešitev. Povedano drugače, paradigme kot pojmovno, teorijsko in metodološko jedro, skupno vsem članom posamezne skupnosti v svojem času (Ule 1988), zagotavljajo nujno potreben zemljevid za raziskovanje, brez katerega bi bil znanstveni napredek tako rekoč minimalen, ker pa so raziskovalci zavezani svoji paradigmi, se običajno upirajo njenim spremembam (James 2005).

Na tej točki je še toliko pomenljivejša Kuhnova (1996) misel, da vsako področje oblikujejo znanstvene skupnosti, ki temeljijo na skupnih znanstvenih praksah. Sestavljajo jih znanstveniki določenega področja, ki jih povezujejo sorodna smer izobrazbe ali enaki elementi uvajanja v znanstveni poklic. Glede na to, da vsi člani znanstvene skupnosti preučujejo isto literaturo, se udeležujejo istih kongresov, črpajo iz teorij, postopkov raziskovanja iz del svojih predhodnikov, bo ta organiziran korpus znanja postavljal tudi meje samega področja v smislu tega, katere tematike se raziskuje in s kakšnimi pristopi. Da se zagotovi edinstveno identiteto vsakega področja, pride do dopuščanje prostora alternativnim metodologijam le redko, če sploh kdaj.

Kuhnove predpostavke o delovanju posamezne znanstvene skupnosti je možno opazovati skozi številna obdobja razvoja znanosti v minulem stoletju. Mnogi pozitivisti so izražali nezadovoljstvo glede uspešnosti družboslovja in v svojem najradikalnejšem obdobju pozivali družboslovne raziskovalce, naj sprejmejo zakonitosti naravoslovja s postavljanjem in testiranjem hipotez, z uporabo statističnih metod in oblikovanjem teorije, ki pojasnjuje učinek neodvisne spremenljivke na odvisno, da bi dosegli »večjo podobo znanstvenosti« discipline (Rehman in Alharthi 2016). To idejo o objektivnem družboslovju, kjer so opazovani pojavi družbenega sveta merljivi in preverljivi v kontekstu nespremenljivih naravnih zakonov, je prvi zagovarjal Comte (1856) kot začetnik pozitivizma. V to pa ni verjel samo on, pač pa tudi njegovi nasledniki (Durkheim 1964; Mill 1974), ki so bili vzgojeni v tem duhu pozitivistične tradicije. V središču tako pojmovane znanosti se kot temelj vsega »pristnega« znanja znajdejo objektivnost, verifikacija in ponovljivost (Avis 2003). Tukaj je po prepričanju Kotnika (2005) na delu ideologija, da je le z matematizacijo, tj. uporabo števil, meritev in izračunov, mogoče družboslovje navidezno približati pristnejši znanosti. To naj bi preglasilo najbistvenejši postmodernistični nazor, da je resničnosti toliko, kot je načinov interpretiranja (Lyo-

tard 1984; Rorty 1979; Foucault 1980; Johnson in Douberley 2000). Uvedbi takšnega metodološkega nesorazmerja se je postavilo po robu več avtorjev (Lyotard 1984; Berger in Luckmann 1971; Rorty 1979) z argumentom, da znanja o družbenih pojavih, torej pojavih, v katere so vpeti ljudje, ni mogoče pridobivati z uporabo metod, razvitih za analizo nečloveških pojavov (Ullán de la Rosa 2017).

Da bi razumeli, kako je prišlo do uveljavitve pozitivistične tradicije, moramo najprej razumeti koncept družbe znanja, ki v znanstveni prostor vnaša prepričanje, da mora biti raziskovalčevo delo usmerjeno v napredek družbe.

Vpliv znanosti pri oblikovanju družbe znanja

Povezanost med znanostjo in družbo znanja, prvič pomenljivo napove Francis Bacon kot zagovornik moderne znanosti. Njegova prepričanja se odražajo v utilitarističnem vrednotenju znanosti, se pravi zamisli o produkciji in potrošnji znanstvenega znanja za reševanje praktičnih problemov, ki neposredno koristijo človeštvu (Shang 2019). Znanstveno raziskovanje je izdatno prispevalo številne razlage različnih svetovnih pojavov, ki so postavili temelje za napredek človeštva na različnih področjih. Vse to je pripeljalo do tega, da je znanost v drugi polovici 20. stoletja dobila še vidnejše mesto v družbi. S tako zelo poudarjeno vlogo znanosti je povezano znano poročilo *Science: The Endless Frontier* (1945) ameriškega znanstvenika Vannevarja Busha, na podlagi katerega se je vzpostavila družbena pogodba ali, bolje rečeno, vzajemno sodelovanje med družbo in znanstveno skupnostjo, ki avtonomno prepoznava prednostna področja raziskovanja, za katere meni, da v največji meri dajejo koristne prispevke družbi, ter s tem upravičuje prejemanje financiranja. Politika je zato svojo pozornost usmerjala v aplikativno znanost in vidni rezultati intenzivnih vlaganj so znanosti prinesli še stabilnejšo pozicijo znotraj družbe (Toescu in Tuboly 2023). Omenjeni politični model temelji na ideji, da bo znanost, če ji zagotovimo neovirano zasledovanje lastnih raziskovalnih interesov, prinesla izjemne rezultate, ki bodo na najrazličnejše načine zadovoljevali družbene potrebe (Hallonsten 2021).

Znanost se je v 60. letih prejšnjega stoletja temeljito spremenila in vstopila v obdobje, ki ga zaznamuje potrošniško in tržno naravnana miselnost raziskovalno-razvojnih potencialov. Še bolj kot kdaj koli prej se je začela poudarjati zahteva po praktični uporabnosti znanstvenih raziskav, zato ne prese- neča, da so se pod vplivom takšne miselnosti spreminjale prioritete in usmeritve v raziskovanju. Znanstveniki niso več sodelovali samo z državo, ampak so se povezovali s podjetji in z industrijo, pri čemer so se osredotočali na ustvarjanje znanja, ki bi imelo konkretno koristne rezultate za družbo in s tem

bilo obenem dobičkonosno. Znanje se ni več ustvarjalo samo na univerzah, ampak tudi na inštitutih in v industrijskih laboratorijih (Fahy 2015).

Od tod sledi, da je to v veliki meri povezano z naravoslovjem, kjer so dosežki v primerjavi z družboslovjem oprijemljivejši in opazneje integrirani v vsakdanje družbeno življenje. Iz tega izhaja, da je za naravoslovnega raziskovalca ključna interakcija s fizičnimi objekti, katerih končni izdelek zagotavlja povratno informacijo o dosežku področja. Kot primer lahko izpostavimo vedno bolj izpopolnjene avtomobile na električni pogon ali zagon velikega hadronskega trkalnika, ki fizikom omogoča odkrivanje temeljnih spoznanj o vesolju. Vse to pa nepresenetljivo pritegne veliko medijsko pozornost. V družboslovju so medtem rezultati raziskav bistveno manj materialni in postajajo opazni šele z večletnim načrtovanjem implementacije v širši družbeni prostor. Če se osredotočimo na pedagoško področje, bi to, denimo, vključevalo vpeljavo novih učnih pristopov v šolski kurikulum.

V tem pogledu so pozitivistične znanosti ustvarjale vtis, da lahko pojasnijo vse plasti stvarnosti, kar je impliciralo, da ni treba posegati po drugačnih pristopih k spoznavanju sveta. Tako družba kot tudi ekonomija sta se čedalje bolj opirali na intelektualni kapital in intenzivno izrabo dotoka svežih znanstvenih spoznanj, ki sta v očeh mnogih postali ključni gonilni sili za napredek. Iz tega sledi, da preoblikovanje gospodarstev, ki izkorišča in uporablja znanje, postaja osnova za poimenovanje sodobne družbe kot družbe znanja (Stehr 2018). Na podlagi tega Maryna Lakhno (2021) izpelje sklep, da bomo danes težko pokazali državo na zemljevidu, ki v svojih politikah ne bi omeњjala koncepta znanja. Ni dvoma, da si obstoja današnje družbe ni mogoče predstavljati brez znanstvenih spoznanj in znanstvenih institucij v osrednji vlogi (Hallonsten 2021). V povezavi s pravkar omenjenim Adam (2016) pokaže, da imamo opravka s scientifikacijo sodobne družbe, kar se odraža v čedalje večjem umeščanju znanstvenih odkritij in znanstvene logike v vse družbene podsisteme ter vsakdanje življenje, po drugi strani pa tudi s socializacijo znanosti, se pravi sposobnostjo javnosti in družbe, da se soočita z nepredvidljivimi tveganji ter novimi priložnostmi, ki jih nudita znanstveni in tehnološki napredek.

Kvantifikacija znanstvenega prostora

Spoznanja, do katerih prihaja sodobna znanost, so pomembna za družbo, čemur v prid govorijo vsakoletne podelitve Nobelovih nagrad, ki med drugim simbolizirajo poklon tudi znanstvenim dosežkom na področju fizike, kemije, fiziologije in ekonomije. Razvidno je, da se najprestižnejše nagrade v veliki meri podeljujejo dosežkom pozitivističnih znanosti, kar jim omogoča ohra-

njanje prevlade v znanstvenem prostoru. Nekateri znanstveniki, kot sta npr. Albert Einstein in Stephen Hawking, so celo dosegli znanstveno slavo, uspeli popularizirati znanost ter se v popularni kulturi uveljavili kot simbol fenomenalnega uma. O tem veliko piše Declan Fahy, ki je svoja razmišljanja strnil v knjigi *The New Celebrity Scientists: Out of the Lab and into the Limelight* (2015).

Medijska pozornost na znanost, njene najvidnejše predstavnike in odkritja je od leta 1970 skokovito naraščala. V Združenih državah Amerike je rubrika iz sveta znanosti bogatila že na desetine časopisov, postopoma so začele izhajati prve poljudnoznanstvene revije, ki so občinstvu približale znanstveno delo, obenem pa si je javnost lahko na televiziji ogledala prvo tedensko oddajo, posvečeno znanosti. Znanost je tako rekoč tekla skozi popularno kulturo, ni bila več, tako kot prvotno, omejena le na ozek krog znanstvenikov, ampak se je postopoma integrirala v širšo družbeno zavest (Fahy 2015, 13).

Tako ni mogoče mimo uvida, da je ustvarjanje hierarhije med kvalitativnimi in kvantitativnimi raziskovalci znotraj znanosti tesno povezano s podobo tistega, ki ustvarja znanje. V spomin se shranita dve razširjeni stereotipni podobi znanstvenika, in sicer kot izoliranega misleca, zatopljenega v nerešljivih izračunih, ter eksperimentatorja v belem plašču, ki se v svojem laboratoriju bori s skrivnostmi narave. Obema je skupno to, da predstavljata znanstvenike v izolaciji. Takšne podobe znanstvenikov in njihovega dela pa se zdijo poenostavljajoče (Moris 2016, 97), zlasti, če razmišljamo v okviru kvalitativnega raziskovanja, kjer je proces ustvarjanja znanja redko, če sploh kdaj, izolirana dejavnost. Glede na to, da je pri takšnem pristopu poudarek na razumevanju kompleksnosti človeških izkušenj skozi interakcije, to privede do tesnejšega sodelovanja z udeleženci.

Takšne stereotipne poenostavitve znanosti in njene idealizirane vloge ne le vplivajo na splošno percepcijo znanosti kot dejavnosti v širšem družbenem kontekstu, ampak slednjega presegajo in oblikujejo mehanizme, skozi katere znanstvene ustanove priznavajo dosežke posameznikov znotraj znanstvene skupnosti ter jim obenem dodeljujejo določeno stopnjo ugleda.

Vloga nagrajevanja in pridobivanja ugleda v znanstveni skupnosti

Za časa Darwina je bilo na znanstvenem prizorišču relativno malo akterjev in zato je tudi precej nizka verjetnost, da bi se ukvarjali s podobnimi temami. Z vsestranskim družbenim napredkom in s spremembami na znanstvenih področjih v preteklem stoletju se je opazno večal delež prebivalstva, ki se izobražuje, znanstvenega in proforskega kadra ter njihovih raziskav. Včasih so starejši in ugledni znanstveniki v svoji karieri objavili le nekaj deset član-
kov v znanstvenih revijah, ki so večinoma izhajale na državni ravni. Če je ob-

java enega ali dveh člankov na leto včasih veljala za intenzivnejšo znanstveno produkcijo, se je osebna bibliografija raziskovalcev zdaj močno razširila. To je povzročilo povečan pritisk po objavljanju rezultatov v uglednih mednarodnih revijah, kar je privedlo do dobro znanega globalnega fenomena v sodobnih znanstvenih skupnostih, ki ga lahko opišemo s sloganom »Objavljaj ali pogini« (Pacchioni 2018).

Sodobni znanstveni sistem nagrajevanja se torej pri vrednotenju znanstvene kakovosti v precejšnji meri opira na površne, vendar lahko razumljive kvantitativne parametre, povzema Hallonsten (2021). Pri tem se sklicuje na Hanovo delo *The Burnout Society* (2015) in podpre njegovo razmišljanje, da družba 21. stoletja ni več družba discipline, ampak družba dosežkov, njeni prebivalci pa aktivni ustvarjalci slednjih. Ta trend se dobro odraža v sodobni znanosti, kjer raziskovalci ustvarjajo znanstvene dosežke, jih dokumentirajo in izpostavljajo, kar je povezano z željo po prepoznavnosti, priznanju akademskih kolegov in konkurenčnosti znotraj znanstvene skupnosti. Notranji sistem nagrajevanja raziskovalce potiska v igro kopičenja objav, citatov kot skrbno dokumentiranega intelektualnega vpliva raziskovalca ter pridobivanja finančnih sredstev za raziskave in znanstvenega ugleda.

Namensko izogibanje kvalitativnim raziskovalnim pristopom v znanstvenih skupnostih izhaja iz metodoloških kritik in hierarhij na matičnem področju raziskovanja, težav pri prestajanju recenzentskih in uredniških presoj, izgubljenih poklicnih priložnosti, možnosti napredovanja, doseganja ugleda (Lenger 2019) ter pomanjkanja izkušenj pri izvajanju kvalitativnih raziskav (Povee in Roberts 2014). Prav predpostavka naravoslovcev, da je razumevanje pojava omejeno, če ga ne moremo podpreti s številkami, ki so nastale na podlagi rabe zanesljivih matematičnih izračunov, še naprej obremenjuje družboslovne raziskovalce (Kagan 2009). To Pushkalo Prasad (2018) pripelje do temeljnega očitka, da večji delež raziskav v družboslovju trpi zaradi različnih oblik pozitivistične tesnobe, kar se kaže v težnjah po doseganju pozitivističnih meril. Vse to še naprej vpliva na predpostavke in vrednote kvalitativnih raziskovalcev, tudi če ne operirajo z numeričnimi podatki.

V tem pogledu je bilo neizogibno, da bodo leta nerazrešenih neskladij slej ko prej privedla do paradigmatškega spora v 70. letih prejšnjega stoletja, ki je trajal več desetletij (Taylor in Medina 2013; Maarouf 2019).

Odziv obeh strani: metodološki spor

Vse do konca 20. stoletja je obstajala očitna ločenost med naravoslovjem in družboslovjem, pri čemer je prihajalo do vzajemnega nezaupanja in sporov (Shang 2019). To lahko razberemo že iz razmišljanj britanskega znanstvenika

Charlesa P. Snowa. V delu *Dve kulturi in znanstvena revolucija* (1959) zelo jasno opozori na problem sprtosti dveh kultur, ki sobivata v znanstvenem prostoru in ju tvorijo naravoslovni ter družboslovni oz. humanistični izobraženci. To ločenost opisuje kot rivalstvo med dvema različnima miselnima svetovoma. Namesto da bi svojo vlogo v znanosti razumeli v smislu družbene pogodbe in prepoznali vrednost medsebojnega sodelovanja, so postali večni tekmeči, ki ne cenijo preveč raziskovalnega področja nasprotne strani in med seboj komajda komunicirajo.

K zaostritvi tega odnosa je prispevala potegavščina, ki si jo je leta 1996 privoščil newyorški teoretski fizik Alan Sokal s člankom *Prekoračenje meja: na poti k transformacijski hermenevtiki kvantne gravitacije*. Ta tekst je postal znan kot osnovna točka spora v znanosti. Revija *Social Text* je ravno tistega leta pripravljala posebno izdajo, posvečeno vojni v znanosti, zaradi česar se je zdel Sokalov članek kot nalašč za objavo. Uredniki so ob tem spregledali avtorjevo potegavščino, predvsem pa to, da so sami postali tarča nekontroliranega eksperimenta, s katerim je želel testirati strogost meril znanstvenih revij pri objavljanju raziskav, saj jih je bolj navdušilo dejstvo, da je eminentni kvantitativni raziskovalec prestopil na stran družboslovja. Ob tem niso bili pozorni na nesmiseln zapis, v katerem je nakazal, da sta zdaj število pi ter gravitacijski zakon socialna konstrukta in ne več konstanti (Flyvbjerg 2001). Kasneje je sam razkril prevaro, čemur so sledile globalne znanstvene razprave in obračuni med samooklicanimi »varuhi znanosti« ter postmodernističnimi misleci (Shang 2019).

Kot je zapisal Orr (1990), so ljudje pripovedovalci zgodb o svojem delu, s čimer gradijo svojo identiteto in dokazujejo svoj družbeni pomen. Podobno stališče je Mari Murtonen (2005) prenesla v znanost in sklenila, da raziskovalci svoje delo legitimirajo tako, da pripovedujejo zgodbe o njem. Ne zavedajoč se, na ta način ustvarjajo podobo o znanosti, ki jo bodo posvojile in v svoje delo implementirale naslednje generacije raziskovalcev. S tega vidika imajo predavatelji potencialno velik vpliv na študente, ki znanstveni prostor šele spoznavajo. V tem kontekstu lahko znanstvenoraziskovalno sfero do določene mere obravnavamo tudi kot prostor, v katerem prihaja do procesov socializacije. Posledično se mladi raziskovalci, ki se šele vključujejo v akademsko okolje, pogosto znajdejo v vlogi orodja, usmerjenega v podporo paradigmi, ki je prevladujoča na njihovem raziskovalnem področju. Ravno zaradi tega je nujno raziskovati, kaj se skriva za pogledi študentov, saj obstaja velika ali pa zanemarljiva verjetnost, da odražajo poglede drugih generacij raziskovalcev, v našem primeru so to pogledi na vrsto raziskovanja.

Temu metodološkemu sporu ni videti konca, saj vsaka stran vodi boj za

prevlado ene metodologije nad drugo. Prav zaradi tega Gordana Jovanović (2015) sklene, da je v sodobni znanosti kvantifikacijo mogoče ugledati kot njeno prevladujočo karakteristiko. To pomeni, da je kvalitativna metodologija vsaj navidezno v podrejenem položaju, saj ju širša akademski in univerzitetni prostor dojemata kot konceptualno šibkejšo od tradicionalnega pozitivističnega pristopa (Krmac 2022). Pa ne le to, tisto, kar je v tem kontekstu najvpadljiveje, je, da se kvalitativni raziskovalci, ki želijo svoje članke objaviti v uglednih revijah, soočajo z večjimi ovirami kot njihovi kvantitativni kolegi (Pratt 2008; Welch in Piekari 2017). To povzroči, da se številni družboslovni raziskovalci zatekajo k rabi metod, ki so epistemološko sorodnejše naravoslovju (Rose in Johnson 2020). Na splošno velja, da je ena od ključnih aktivnosti dobrega akademika objavljane v znanstvenih revijah z visokim faktorjem vpliva. V sodobni znanosti je konsistentna publicistična dejavnost glavni kazalec znanstvene produktivnosti in uspešnosti, zato prilagajanje ustaljenemu in varnejšemu formatu oblikovanja raziskav obljublja stabilnejše objavljane. Pisanje se tako prilagodi pričakovanjem recenzentov, ki imajo večinoma več izkušenj s kvantitativno metodologijo (Alvesson in Sandberg 2013; Eisenhardt 2021).

Pozornejši moramo biti, kot nas opozarjajo Easterby-Smith, Thorpe in Jackson (2015), na posledice, ki jih prinaša takšno metodološko neravnovesje. Kvalitativne raziskovalce spremljajo pritiski za publiciranje v revijah z visokim faktorjem vpliva (Cassell 2016), to pa jih postavlja pred vprašanje, kako naj se prilagodijo zahtevam, izhajajočim iz severnoameriškega akademskega sistema, da najdejo mesto za objavo svojih raziskav. Da bi jih približali temu cilju, univerze znanstvenike pošiljajo na zahodne univerze na raziskovalna usposabljanja, s tem pa jih vpeljujejo v mednarodne standarde raziskovanja (Cooke in Alcadipani 2015). V tako visoki metodološki strogosti Cornelissen (2017) odkriva zaskrbljujoč trend kvalitativnih raziskovalcev, ki se kaže v posnemanju kvantitativnih raziskav in sledenju vzročno-posledičnemu teoretiziranju v člankih. Pushkala Prasad (2018) takšna dela označi kot kvalitativni pozitivizem, ki uporablja kvalitativne metode zbiranja podatkov, vendar v okviru pozitivističnih predpostavk o naravi družbene realnosti in produkcije znanja.

Za primer omenjamo področje upravnih in organizacijskih ved, kjer se v vrhunskih ameriških revijah na področju managementa kaže močna zaznamovanost s kvantitativno tradicijo. Easterby-Smith, Li in Bartunek (2009) so pokazali, da je bilo med letoma 1988 in 2007 okoli 80 odstotkov člankov v vodilnih severnoameriških revijah kvantitativno orientiranih v primerjavi z le okoli 25 odstotki v britanskih. Na podobno opozori novejša raziskava, v kateri so Barmeyer, Madeleine Bausch in Moncayo (2019) v revijah o medna-

rodnem vodenju zaznali prevlado pozitivističnih člankov nad interpretativnimi od leta 2001 do 2018. Najnovejše raziskave ne kažejo, da je prišlo do bistvenih sprememb. Produkcija znanstvenega védenja se na različnih področjih managementa, kot so upravljanje s človeškimi viri (Harley 2015; Bonache in Festing 2020), projektni management (Nyein idr. 2020), strateški management (Shaver 2021), vedenje potrošnikov (Majeed 2019) in vodenje (Sutherland 2016), še vedno razvija pretežno znotraj pozitivistične paradigme, ki poudarja kvantificiranje podatkov. Primerljivo je tudi stanje na področju ekonomije, ki se je kot družboslovna veda močno preoblikovala na podlagi matematičnih načel, in sicer do te mere, da je kvalitativno raziskovanje tako rekoč izgnano iz akademskih krogov in je v primerjavi s količino kvantitativnih raziskav relativno neopazno (Starr 2014; Lenger 2019). Podobne učinke vztrajnosti pozitivizma in majhnega izkoristka kvalitativne metodologije opazujemo tudi v psihologiji, ki je še vedno razumljena pretežno z naravoslovnega stališča. To pa zato, ker teme, ki jih jemlje za predmet raziskovanja, obravnava s kvantitativno metodologijo, z njenimi statističnimi metodami, empirično preverljivostjo in matematično zanesljivostjo (Gough in Lyons 2015; Rio Carral 2019). Pedagoško področje v Sloveniji pri tem ni nikakršna izjema, saj se je razvijalo in krepilo v povezovanju z miselnimi tokovi, ki izhajajo iz pozitivizma. Hegemonija kvantitativne paradigme je realno obstoječa, kar potrjuje njena izrazita prevlada v slovenski pedagoški znanstveni periodiki, medtem ko si kvalitativni raziskovalni pristopi na slovenskih tleh še le utirajo pot (Štemberger 2015).

Sklep

Preučitev literature kaže na to, da je spekter področij, kjer se udejanjajo posledice zgoraj opisanega stanja, širši od akademskega. Zaradi omenjenega prihaja do (1) ustvarjanja izkrivljenih predstav o naravi »prave« znanosti (Miedema 2022; Chompalov in Popov 2021), (2) reproduciranja pozitivizma kot edinega načina znanstvenega spoznavanja sveta v šolskih učbenikih in kurikulumu (Singh 2022), (3) zasnove projektov, ki otežujejo vstop in participacijo kvalitativnih raziskovalcev, ter upada motivacije ambicioznih raziskovalcev za določene vrste raziskav (Easterby-Smith, Thorpe in Jackson 2015) in (4) nesorazmerij v dodelitvi sredstev za znanstvene raziskave, pri čemer kvantitativne prejmejo več finančne podpore (Erickson 2018).

Prav zato so se številni avtorji že soočili z izzivom, kako kvalitativno raziskovanje približati kvantitativnim pristopom, vsaj kar zadeva metodološko priljubljenost. Pregled literature je pokazal, da je na voljo malo empiričnih podatkov o odnosu do kvalitativne metodologije v različnih disciplinah. Pravzaprav so najdlje prišli v psihologiji (Povee in Roberts 2014; Roberts in

Castell 2016) in medicini (Goguen, Knight in Tiberius 2008; Mohamud idr. 2023). Glede na to, da je znanstveni prostor podvržen stalnim spremembam, je ključno, da tovrstne raziskave ponavljamo. Ugotovitve starejših raziskav hitro postanejo problematične, saj so se pogledi na kvalitativno metodologijo skozi čas spreminjali, zato kljub njihovi svoječasi vrednosti ugotovitev ne moremo prenesti v sodobni kontekst, saj se nam lahko trenutni odnos pokaže v popolnoma novi luči. V zvezi s tem omenimo še, da se kaže potreba po vključevanju študentov v raziskave, saj imajo po ugotovitvah preteklih raziskav zaradi nezaupanja v statistične veščine do kvalitativne metodologije številni pozitivnejši odnos, kar je pogojeno s preteklimi izkušnjami z matematiko in z učnimi težavami pri statistiki (npr. Jansen, Boumeester in Rooij 2021; Dani in Al Quraan 2023).

Na podlagi preučitve literature zaključujemo, da odnos do določene metodologije oblikujejo različni dejavniki, ki jih lahko povzamemo kot:

1. *psihološke dejavnike*: posameznikova zanimanja, karierne ambicije, pretekle izkušnje z raziskovalnim delom in osebna prepričanja, da so določeni pristopi primernejši od drugih;
2. *sociološke dejavnike*: tradicije raziskovalnega področja, zahteve in neformalna pričakovanja raziskovalnih institucij ter uredništev;
3. *izobraževalne dejavnike*: raziskovalci so že v obdobju študija sistematičneje vpeljeni v eno od metodologij, od katere v sklopu poznejšega raziskovalnega dela težje odstopajo.

Prispevek zaključujemo z ugotovitvijo, da tema metodološke izbire v družboslovju kliče po podrobnejšem raziskovanju. Predlagamo sistematični pregled literature z namenom odkrivanja zastopanosti posameznih metodologij v znanstveni periodiki. Smiselno je opraviti analizo doktorskih disertacij in zaključnih del študentov, da bi ugotovili, na osnovi katere paradigme slednji zasnujejo svoje raziskave. Tretja možnost so intervjuji z raziskovalci, uredniki znanstvenih revij in doktorskimi študenti, saj je metodološko izbiro smiselno obravnavati z vidika tistih, ki delujejo v znanosti.

Literatura

- Adam, F. 2016. »Družbene vede in humanistika v primežu pozitivizma in civilizacijske krize.« V *Humanizem in humanistika: simpozij*, uredil N. Grafenauer, 239–245. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Alvesson, M., in J. Sandberg. 2013. »Has Management Studies Lost Its Way? Ideas for More Imaginative and Innovative Research.« *Journal of Management Studies* 50 (1): 128–152.

- Avis, M. 2003. »Do We Need Methodological Theory to Do Qualitative Research?« *Qualitative Health Research* 13 (7): 995–1004.
- Barmeyer, C., M. Bausch in D. Moncayo. 2019. »Cross-Cultural Management Research: Topics, Paradigms and Methods.« *International Journal of Cross Cultural Management* 19 (2): 218–244.
- Berger, P. L., in T. Luckmann. 1971. *The Social Construction of Reality*. Harmondsworth: Penguin.
- Bochner, A. P. 2017. »Unfurling Rigor: On Continuity and Change in Qualitative Inquiry.« *Qualitative Inquiry* 24 (6): 359–368.
- Bonache, J., in M. Festing. 2020. »Research Paradigms in International Human Resource Management: An Epistemological Systematization of the Field.« *German Journal of Human Resource Management* 33 (3): 249–279.
- Bush, V. 1945. *Science: The Endless Frontier*. Washington, DC: United States Government Printing Office.
- Cassell, C. 2016. »European Qualitative Research: A Celebration of Diversity.« *European Management Journal* 34 (5): 453–456.
- Chompalov, I., in L. Popov. 2021. »Positivist Misconceptions of Science and the Search for Viable Solutions.« *European Journal of Interdisciplinary Studies* 7 (1): 89–104.
- Comte, A. 1856. *A General View of Positivism*. London: Elder.
- Cooke, B., in R. Alcadipani. 2015. »Toward a Global History of Management Education: The Case of the Ford Foundation and the Sao Paulo School of Business Administration, Brazil.« *Academy of Management Learning and Education* 14 (4): 482–499.
- Cornelissen, J. P. 2017. »Preserving Theoretical Divergence in Management Research: Why the Explanatory Potential of Qualitative Research Should Be Harnessed Rather than Suppressed.« *Journal of Management Studies* 54 (3): 368–383.
- Dani, A., in E. Al Quraan. 2023. »Investigating Research Students' Perceptions about Statistics and Its Impact on Their Choice of Research Approach.« *Heliyon* 9 (10): e20423.
- Druckman, D., in W. Donohue. 2020. »Innovations in Social Science Methodologies: An Overview.« *American Behavioral Scientist* 64 (1): 3–18.
- Durkheim, É. 1964. *The Rules of Sociological Method*. 8. izd. Prevedli S. A. Solovay, J. H. Muller in G. E. G. Catlin. New York: Free Press of Glencoe.
- Easterby-Smith, M., S. Li in J. Bartunek. 2009. »Research Methods for Organizational Learning: The Transatlantic Gap.« *Management Learning* 40 (4): 439–447.
- Easterby-Smith, M., R. Thorpe in P. R. Jackson. 2015. *Management and Business Research*. 5. izd. Los Angeles, CA: Sage.
- Eisenhardt, K. M. 2021. »What Is the Eisenhardt Method, Really?« *Strategic Organization* 19 (1): 147–160.

- Erickson, F. 2018. »A History of Qualitative Inquiry in Social and Educational Research.« V *The Sage Handbook of Qualitative Research*, uredila N. Denzin in Y. Lincoln, 36–55. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Fahy, D. 2015. *The New Celebrity Scientists: Out of the Lab and Into the Limelight*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Flyvbjerg, B. 2001. *Making Social Science Matter: Why Social Inquiry Fails and How It Can Succeed Again*. New York: Cambridge University Press.
- Foucault, M. 1980. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings*. Prevedel C. Gordon. Brighton: Harvester Wheatsheat.
- Goguen, J., M. Knight in R. Tiberius. 2008. »Is It Science? A Study of the Attitudes of Medical Trainees and Physicians toward Qualitative and Quantitative Research.« *Advances in Health Sciences Education* 13 (5): 659–674.
- Gough, B., in A. Lyons. 2015. »The Future of Qualitative Research in Psychology: Accentuating the Positive.« *Integrative Psychological and Behavioral Science* 50 (2): 234–243.
- Hallonsten, O. 2021. »Stop Evaluating Science: A Historical-Sociological Argument.« *Social Science Information* 60 (1): 7–26.
- Han, B.-C. 2015. *The Burnout Society*. Prevedel E. Butler. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Harley, B. 2015. »The One Best Way? 'Scientific' Research on HRM and the Threat to Critical Scholarship.« *Human Resource Management Journal* 25 (4): 399–407.
- James, M. A. 2005. *Thomas Kuhn's Revolutions: A Historical and Evolutionary Philosophy of Science?* New York: Bloomsbury Academic.
- Jansen, S. J. T., H. J. F. M. Boumeester in R. M. Rooij. 2021. »Architecture Students and Research Courses: Are They Aligned? Students' Attitude Towards Research Courses.« *Learning Environments Research* 25 (2): 549–563.
- Johnson, P., in J. Douberley. 2000. *Understanding Management Research*. London: Sage.
- Jovanović, G. 2015. »Toward a Social History of Qualitative Research.« *History of the Human Sciences* 24 (2). <https://doi.org/10.1177/0952695111399334>.
- Kagan, J. 2009. *The Three Cultures: Natural Sciences, Social Sciences, and the Humanities in the 21st Century*. New York: Cambridge University Press.
- Kim, Y., K. Kester in S. Han. 2022. »Editorial: Interesting, But Are We Convinced?« *Asia Pacific Education Review* 23 (2): 209–210.
- Kotnik, V. 2005. »Miti, tabuji, hipokrizije in drugi problem v znanstveni politiki in v družbenem statusu znanosti v Sloveniji: prispevek k antropologiji zablodelega sveta.« *Družboslovne razprave* 21 (48): 65–92.
- Krmac, N. 2022. »Interpretativna raziskava in njena uporaba na pedagoškem področju.« *Revija za elementarno izobraževanje* 15 (2): 261–284.
- Kuhn, T. 1996. *The Structure of Scientific Revolutions*. 3. izd. Chicago, IL: University of Chicago Press.

- Lakhno, M. 2021. »Paths Towards the Knowledge Society: South Africa and the Republic of Korea.« Predstavljeno na 5th International Public Policy Conference, Barcelona, 5.–9. julij. <https://www.ippapublicpolicy.org/file/paper/6093e5f41a97d.pdf>.
- Lenger, A. 2019. »The Rejection of Qualitative Research Methods in Economics.« *Journal of Economic Issues* 53 (4): 946–956.
- Leshner, A. I. 2003. »Public Engagement with Science.« *Science* 299 (5609): 977–977.
- Lyotard, J. F. 1984. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester: Manchester University Press.
- Maarouf, H. 2019. »Pragmatism as a Supportive Paradigm for the Mixed Research Approach: Conceptualizing the Ontological, Epistemological, and Axiological Stances of Pragmatism.« *International Business Research* 12 (9). <https://doi.org/10.5539/ibr.v12n9p1>.
- Majeed, M. H. 2019. »Pragmatist Inquiry in to Consumer Behaviour Research.« *Philosophy of Management* 18 (1): 189–201.
- Miedema, F. 2022. *Open Science: The Very Idea*. Dordrecht: Springer.
- Mill, J. S. 1974. *A System of Logic Ratiocinative and Inductive*. 2 zv. Toronto: University of Toronto Press.
- Mohamud, M., A. A. Albarkani, E. Masuadi, A. A. Alsahly, A. I. Alkudairy, Z. F. Shalabi, A. Faqih, K. A. Alaukili in S. J. Alsahli. 2023. »Knowledge, Attitude, and Practice of Qualitative Research among Health Sciences Faculty.« *Cureus* 15 (8): e44041.
- Morus, I. R. 2016. »Invisible Technicians, Instrument-Makers and Artisans.« V *A Companion to the History of Science*, uredil Bernard Lightman, 97–110. Chichester: John Wiley & Sons.
- Murtonen, M. 2005. »University Students' Research Orientations: Do Negative Attitudes Exist toward Quantitative Methods?« *Scandinavian Journal of Educational Research* 49 (3): 263–280.
- Neergaard, H. 2014. »The Landscape of Qualitative Methods in Entrepreneurship: A European Perspective.« V *Handbook of Research on Entrepreneurship: What We Know and What We Need To Know*, uredil A. Fayolle, 86–105. Northampton: Elgar.
- Nyein, K. P., J. R. Caylor, N. S. Duong, T. N. Fry in J. L. Wildman. 2020. »Beyond Positivism: Toward a Pluralistic Approach to Studying 'Real' Teams.« *Organizational Psychology Review* 10 (2): 82–112.
- Orr, J. E. 1990. »Sharing Knowledge, Celebrating Identity: War Stories and Community Memory among Service Technicians.« V *Collective Remembering: Memory in society*, uredila D. S. Middleton in D. Edwards, 169–189. London: Sage.
- Pacchioni, G. 2018. *The Overproduction of Truth: Passion, Competition, and Integrity in Modern Science*. Oxford: Oxford University Press.

- Povee, K., in L. D. Roberts. 2014. »Qualitative Research in Psychology: Attitudes of Psychology Students and Academic Staff.« *Australian Journal of Psychology* 66 (1): 28–37.
- Prasad, P. 2018. *Crafting Qualitative Research: Beyond Positivist Traditions*. New York: Routledge.
- Pratt, M. G. 2008. »Fitting Oval Pegs Into Round Holes: Tensions in Evaluating and Publishing Qualitative Research in Top-Tier North American Journals.« *Organizational Research Methods* 11 (3): 481–509.
- Rehman, A. A., in K. Alharthi. 2016. »An Introduction to Research Paradigms.« *International Journal of Educational Investigations* 3 (8): 51–59.
- Rio Carral, M. del. 2019. »Mapping Qualitative Research in Psychology across Europe: Contemporary Trends.« *Qualitative Research in Psychology* 16 (3): 325–335.
- Roberts, L. D., in E. Castell. 2016. »'Having to Shift Everything We've Learned to the Side': Expanding Research Methods Taught in Psychology to Incorporate Qualitative Methods.« *Frontiers in Psychology* 7:688.
- Rorty, R. 1979. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rose, J., in C. W. Johnson. 2020. »Contextualizing Reliability and Validity in Qualitative Research: Toward More Rigorous and Trustworthy Qualitative Social Science in Leisure Research.« *Journal of Leisure Research* 51 (4): 432–451.
- Shang, Z. 2019. »On the Distinctive Features of the Modern Scientific Culture.« *Cultures of Science* 2 (3): 193–202.
- Shaver, M. J. 2021. »Evolution of Quantitative Research Methods in Strategic Management.« *V Strategic Management: State of the Field and Its Future*, uredili I. M. Duhaime, M. A. Hitt in M. A. Lyles, 83–98. New York: Oxford University Press.
- Singh, R. 2022. »Critique of the Impact of Positivism on Modern Schooling Curriculum Processes in the Context of Value Education.« *Journal of Positive School Psychology* 6 (9): 4608–4616.
- Snow, C. P. 1959. *The Two Cultures and the Scientific Revolution*. Chicago: Barakaldo.
- Sokal, A. 1996. »Transgressing the Boundaries: Toward a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity.« *Social Text* (46–47): 217–252.
- Starr, M. A. 2014. »Qualitative and Mixed-Methods Research in Economics: Surprising Growth, Promising Future.« *Journal of Economic Surveys* 28 (2): 238–264.
- Stehr, N. 2018. »Modern Societies as Knowledge Societies.« *V Nico Stehr: Pioneer in the Theory of Society and Knowledge*, uredil M. T. Adolf, 309–332. Mosbach: Springer.
- Sutherland, N. 2016. »Investigating Leadership Ethnographically: Opportunities and Potentialities.« *Leadership* 14 (3): 263–290.

- Štemberger, T. 2015. »Paradigme v pedagoškem raziskovanju.« V *Obzorja učenja: vzgojno-izobraževalne perspektive*, uredil T. Grušovnik, 131–145. Koper: Univerza na Primorskem.
- Taylor, P. C., in M. N. D. Medina. 2013. »Educational Research Paradigms: From Positivism to Multiparadigmatic.« *International Journal of Meaning Centred Education* 1. <http://doi.org/10.13140/2.1.3542.0805>.
- Toescu, E. C., in A. T. Tuboly. 2023. »Critical Perspectives on Science: Arguments for a Richer Discussion on the Scientific Enterprise.« *Interdisciplinary Science Review* 48 (2): 159–179.
- Ule, A. 1988. »Kuhnova paradigma in revolucija v teoriji znanosti.« V *Struktura znanstvenih revolucij*, uredila A. Hladnik in M. Šimenc, 185–211. Ljubljana: Krtina.
- Ullán de la Rosa, F. J. 2017. »The 'False' Debate between Positivism and Verstehen in the Origins of Sociology.« *Human Affairs* 27 (3): 344–362.
- Welch, C., in R. Piekkari. 2017. »How Should We (Not) Judge the 'Quality' of Qualitative Research? A Re-Assessment of Current Evaluative Criteria in International Business.« *Journal of World Business* 52 (5): 714–725.

Methodological Biases in Social Sciences:

Shaping Methodological Choice

This article delves into the covertly operating bias effect within modern science, which pertains to intentional or unintentional avoidance of qualitative methodology in favour of quantitative. In this context, we inquire about how such a phenomenon shapes the scientific community's attitude towards different methodological approaches and consequently the diversity of scientific insights in the social sciences. Central to this is the examination of the concept of the knowledge society, within which we are confronted with the premise that scientific insights must serve societal progress to the greatest extent possible. This situation fosters the development of a positivist mindset within the scientific community, grounded in the mathematical attribution of value to research. From this perspective, the article also addresses the methodological dispute between proponents of quantitative and qualitative research. We conclude by emphasizing that methodological choices are shaped by psychological, sociological, and educational factors, underscoring the need for a better understanding of such relationships within various scientific disciplines. The article highlights the need for an analysis of the use of methodology within students' theses, conducting interviews with researchers, editors of scientific journals and doctoral students.

Keywords: methodological choice, qualitative and quantitative research, knowledge society, scientific attitudes, paradigmatic shift